

DIVERSOS AUTORS, «Vida cotidiana en el siglo XVIII», ed. per Mario Martínez Gomis, *Canelobre. Revista del Instituto de Cultura Juan Gil-Albert* 29/30, Alacant, hivern de 1995; 237 p.

Són moltes —i en seran més en el futur— les dimensions de la recerca històrica que reclamen no tan sols un lloc, sinó també un estatut propi dins del món acadèmic. No pretenem ara entrar a considerar les circumstàncies que han afavorit una floració semblant de gèneres historiogràfics. A propòsit d'aquest recent número de *Canelobre* voldriem ocupar-nos, però, d'un dels més compromesos: la història de la vida quotidiana. En sentit estricte, l'estudi d'allò quotidià, ordinari o usual no és una veritable novetat dins del panorama universitari espanyol. N'hi ha prou per demostrar-ho en esmentar José Deleito Piñuela i els seus treballs sobre la vida quotidiana, les festes, les celebracions i els «baixos fons» al Madrid de Felip IV, una reconstrucció acurada de la mena d'atmosfera que es respira als Avisos de Pellicer. L'obra de Deleito, però, gairebé no va tenir continuadors. En part, també, perquè allò singular i allò concret començaven a veure's llavors com a una aparença enganyosa de la realitat social. Sota la influència poderosa de la dogmàtica *annaliste*, la historiografia espanyola ja havia començat a reclamar l'ús de fonts documentals seriades, mètodes rigorosos, motlles cronològics amplis i models interpretatius molt més ambiciosos i exigents. Els objectius apuntats per Deleito, malgrat tot, es mantindrien vius, especialment entre els hispanistes de l'altra banda dels Pirineus que investigaven la literatura espanyola. Entre ells, l'amplíssim gènere d'allò quotidià va tendir a fer-se història de les mentalitats, estudi de les representacions socials, anàlisi de la projecció social de les construccions èticomorals i dels models ideològics dominants. Determinats autors i obres semblaven especialment escaients: des de Berceo, Juan Ruiz, Mena, el cicle del romancer o Jaume Roig fins a Pérez Galdós, Clarín, Gabriel Miró, Blasco Ibáñez, Baroja o Azorín, passant per Rojas, Cervantes, Alemán, Timoneda, la novel·la picaresca, Lope, Guillem de Castro, el pare Isla o Moratín.

Els historiadors no s'han sentit mai ben bé a gust només amb fonts literàries. Deleito mateix les feia servir moderadament, com a complement de dades de primera mà. De fet, el seu contingut ha de ser contrastat amb documents originals i informacions precises i fiables. Aquest és precisament l'objectiu d'aquest número de *Canelobre*. Coordinat per Mario Martínez Gomis, de la Universitat d'Alacant, l'exemplar es dedica a l'estudi d'aspectes molt variats de la vida quotidiana a l'àrea del sud valencià durant el Set-cents. Els modernistes alacantins tenen una gran experiència en aquest terreny, ja que el Departament d'Història Moderna de la Universitat d'Alacant va editar una de les millors aportacions al coneixement de la vida quotidiana a l'Espanya moderna a través de la seua *Revista de historia moderna* (10-11, anys 1991 i 1992). Aquest dossier de *Canelobre* posa en relleu, no tan sols que allò no havia estat només un episodi, sinó també la maduresa de la historiografia moderna alacantina, capaç d'oferir-nos anàlisis ben precises sobre poblacions com ara Alcoi, Alacant, Callosa de Segura, Elx, Xixona i Oriola. La presentació de Mario Martínez reflecteix aquesta mateixa realitat. D'altra banda, però, constitueix la reflexió d'un historiadors amb ofici sobre l'amplitud i la diversitat d'allò quotidià, així com sobre la seua importància com a mitjà de comunicació entre l'individu actual i el seu propi passat. Mario Martínez —i el grup que amb ell ha col·laborat en aquest volum— mostren amb el seu exemple com les mateixes fonts que permeten de bastir una tesi doctoral (protocols notariais, informes oficials, documents pastorals, etc.) traspuen el ritme i la naturalitat de la vida quotidiana de dos segles enrere.

El número arreplega vint-i-tres contribucions en sis grans seccions i un epíleg. La més nodrida de totes —cinc articles— és la primera, que es dedica a la llar, el festeig, el matrimoni

i la família al sud valencià. Pilar Bertomeu ens convida a fer un cop d'ull a l'interior de les cases de quatre alacantins del segle XVIII que, en certa mesura, representen quatre posicions distintes en el panorama social de l'esplendorosa ciutat mediterrània. Es tracta d'un vell militar ja retirat i vidu —Blai Casanys—, les dificultats econòmiques del qual l'obligaren a llogar part de sa casa; de Joan Berenguier, capellà beneficiat amb una posició benestant; del veedor de rendes reials i duaneres Claudi Gondart i d'Antoni Pavia, ric comerciant genovès arrelat a Alacant i casat amb una filla d'una rica família local. L'autora ha fet un estudi ben original, ja que en comptes de limitar-se a descriure el catàleg més o menys feixuc de l'aixovar, mobiliari i béns dels inventaris *post mortem* —base documental del treball— presta una atenció especial al procés de diferenciació o zonificació funcional de la vivenda, així com al neixement d'espais privatis o íntims, en la línia que proposa Orestes Ranum a la monumental *Historia de la vida privada* dirigida per Duby i Ariès. Vicente León estudia el camí lent i difícil que havien de recórrer fins a les noces les parelles alacantines, per tal d'assolir d'aquesta manera una de les fites més importants del reconeixement social i religiós de l'Antic Règim. El camí cap al matrimoni es trobava sembrat d'obstacles i sotmès a regles molt nombroses. Un dels seus condicionants principals era el dot, que —tot pretenent prevenir les contingències de la viduïtat o la separació— esdevenia objecte de debat i transacció entre les famílies dels nuvis, ja que contribuïa a garantir la solidesa econòmica i el prestigi de la nova família, alhora que nombroses operacions econòmiques de primer ordre. De tota manera, V. León presta una atenció menor a les qüestions pròpiament econòmiques o socials per tal d'ocupar-se més dels aspectes religiosos i morals: des de l'actitud dels bisbes respecte als promesos (*esponsales de futuro*), obligats al seu torn a ajornar cada cop més les noces, i respecte a les parelles separades, fins a les formalitats canòniques del matrimoni. També el matrimoni és el tema del tercer article d'aquesta secció, obra de Rosario Díe Maculet i Armando Alberola. Per bé que, en general, les noces estaven sotmeses a nombroses formalitats i cerimònies, majors encara eren les que presidien el matrimoni dels nobles, fins i tot quan es tractava de la petita noblesa local. R. Díe i A. Alberola han tingut la sort de localitzar a l'arxiu particular de la marquesa del Bosch un paquet de 48 cartes dirigides pel cavaller il·licità Francesc Soler de Cornellà al seu futur sogre, Nicolau Juan Ximénez de Urrea, i a la seua núvia M. Rafaela amb detalls molt precisos sobre els preparatius. Gràcies a aquestes cartes els autors aconsegueixen determinar les formalitats prèvies a la boda: la constitució d'una pensió de viduïtat per a la núvia sobre les rendes del vincle del seu espòs (prèvia autorització del Consell de Castella), els regals i l'anunci de les noces als amics i familiars, les capitulacions matrimonials i les dispenses eclesiàstiques, la cerimònia i fins i tot el vestit de la núvia. Precisament és la família il·licitana dels Soler de Cornellà la que ha triat Ramon Baldaquí per estudiar la mentalitat, manera de viure, lluïment i activitats professionals d'una família de la noblesa local del migjorn valencià durant el Set-cents. La seua contribució al volum destaca sobretot per l'esforç per tal de definir trets essencials de la mentalitat nobiliària: preocupació per la perpetuació de la nissaga i dels drets i privilegis que li pertanyien. Més endavant, Verònica Mateo Ripoll —autora d'una monografia notable sobre els Bourgunyo d'Alacant— estén ara la seua anàlisi a una part del patriciat urbà alacantí, integrat per la petita noblesa urbana i analitza tres aspectes bàsics de la trajectòria familiar i social del patriciat local: les seues aliances familiars i patrimonials, la residència i els criats i —en darrer lloc— l'educació, la vida social i la xarxa de relacions entre aquestes famílies.

La segona part es dedica a la cultura i l'educació. A la primera de les tres aportacions, Faustino Larrosa, després de revisar el context econòmic, social i educatiu del XVIII alacantí, atura la mirada sobre el magisteri seglar i els dos grans centres urbans d'ensenyament

superior, els col·legis dels dominicans i els jesuïtes i els seus sistemes educatius i els textos que hi feien servir. Mario Martínez ens il·lustra sobre els avatars, estudis, docència, matrimoni i l'erudita jubilació del professor de llatí Josep Montesinos Pérez, autor de dos voluminosos estudis sobre el passat d'Oriola. L'article constitueix una aportació destacada al coneixement de la situació acadèmica oriolana arran de l'expulsió dels jesuïtes i a la biografia d'un pintoresc catedràtic i prohóm local. És un encert d'aquest número el fet d'obrir les seues pàgines a una de les activitats artístiques i culturals més desateses per la historiografia: la música. Andrés Palencia descobreix el significat social i cultural de la capella musical de la Col·legiata de Sant Nicolau d'Alacant, una institució fundada cap al 1600 en aquesta església, per bé que de titularitat municipal, en la qual es formarien gran nombre de músics alacantins del segle XVIII.

L'administració i el municipi ocupa la tercera secció del volum. M. del Carmen Irlas al seu article no només esbossa les grans línies de la reforma del govern municipal introduïda per la Nova Planta a la ciutat d'Oriola, sinó també la realitat sociològica dels dotze regidors oriolans, un grup d'hisendats, advocats, militars i catedràtics que conjuminaven les seues ocupacions i professions amb el govern actiu de la ciutat (llevat del cas curiós de l'absentista Ramon Malla i de la Torre, nebot del bisbe oriolà Josep de la Torre i Orumbella). Pàgines endavant, Enrique Giménez repassa els grans problemes —com ara enllumenat, empedrat, bastiments, comercialització del vi, conducció d'aigües, Junta de Caritat, ordre públic, etc.) de l'Alacant finisecular a través de la relació jurada que l'alcalde major, D. Luis Gorrón de Contreras, redactà l'agost de 1787. Amb aquest treball, E. Giménez mostra la virtualitat del Reial Decret de 29 de març de quatre anys abans, que obligava a totes les autoritats cessants de la carrera de vares i corregiments a lliurar una relació jurada sobre la seua feina i sobre els problemes pendents, tant al Consell de Castella com al seu successor al càrrec —en aquest cas, D. Roque Marín Domínguez—, així com les freqüents tensions que enfrontaren el jutge de lletres Gorrón amb el seu superior, l'autoritari i impetuós corregidor i governador militar d'Alacant, D. Francisco Javier Pacheco, futur capità general de Galícia. Per la seua part, Cayetano Mas Galvañ aborda la decadència del Sant Ofici a l'àrea murcianoalacantina mitjançant l'anàlisi de fonts de l'Archivo Histórico Nacional i del palau episcopal de Múrcia. El professor Mas se centra a la diòcesi d'Oriola, inclosa a la demarcació del Tribunal de Múrcia, i repassa l'entramat social del Sant Ofici a Oriola (familiars i comissaris), amb el seu reguitzell de privilegis, honors i exempcions jurisdiccionals, així com les relacions de causes: nombre, cronologia, tipologia delictiva, geografia dels encausaments i extracció social dels processats. Hi destaca el pes majoritari dels delictes d'opinió (proposicions) i dels relacionats amb la possessió i lectura de llibres prohibits. Alhora, els eclesiàstics (vora un 25% dels encausats), metges, advocats, oficials i artesans eren l'objectiu essencial del control ideològic del Sant Ofici en el pas del segle XVIII al XIX.

També les fires i les festivitats religioses ocupen un lloc destacat en aquest número de *Canelobre*, amb quatre treballs on domina —no podia ser d'una altra manera— el vessant religiós. L'estudi d'Antonio L. Galiano sobre la fira i el mercat a Oriola introdueix —juntament amb algunes pàgines dels articles d'Enrique Cutillas i M. Eugenia Navarro— una nota profana o civil en aquest context. José L. Santonja analitza les commemoracions alcoianes de tipus religiós. Enrique Cutillas estudia les festivitats al voltant del monestir de Santa Verònica a l'horta d'Alacant. En darrer lloc, la festa del Corpus Christi és el tema d'un interessant treball de M. Eugenia Navarro.

La salut i l'alimentació integren la cinquena secció. E. Perdiguero i J. Bernabeu Mestre s'ocupen d'una faceta cabdal de l'atenció medicosanitària del segle XVIII: l'assistència pública. Els autors revisen la nòmina dels metges públics contractats pel consistori alacantí del

Set-cents, el procediment de la seua selecció, la seua retribució i funcions i en especial l'atenció als pobres malalts, una tasca sovint i malauradament desatesa pels dos metges titulars de què disposava la ciutat. La popularització del consum de neu i l'alimentació i els procediments típicament alacantins a la cuina ocupen els treballs de José Mallol i Fernando Gallar.

«Paseo por el mundo laboral» és el títol de la sisena secció, integrada per quatre contribucions. Creiem, però, que la darrera —sobre l'àmbit familiar del negociant alacantí Joan B. Abril, signada per Vicent Seguí— hauria d'haver figurat potser a la primera secció. En efecte, l'ascens social d'aquest membre de la classe mercantil autòctona i les pertorbacions finals de la seua vida —quan arrosegava la càrrega de les seues filles vídues, dels néts i dels plets per deutes contra el seu gendre ja mort, Simón Dupin, semblen temes més ajustats al primer apartat del volum. De tota manera, aquesta secció inclou un estudi important de Juan Rico sobre els camperols, on s'analitza de manera amena, però no exempta del rigor que deriva d'un acurat treball de quantificació, el treball pagès, la seua estacionalitat, les feines complementàries, les eines de llauró i l'emmagatzegament dels fruits, la diversificació de les collites i la sociabilitat camperola, sobretot a les festes i celebracions religioses. M. Carmen Dueñas comenta els detalls de l'enfitament general del terme alacantí els anys 1757-1758 i 1772-1775, tot precisant el caràcter urgent d'aquestes operacions de delimitació que varen gravar durament les hisendes locals en sengles moments clau de la centúria. En darrer lloc, Emilio Soler destaca l'interès que la industriosa vila d'Alcoi va despertar en el jove funcionari de la Secretaria d'Hisenda, Carlos Beramendi, fins al punt de fer-lo abandonar el seu recorregut exclusivament costaner pel País Valencià. Per la seua producció de draps ordinaris i la laboriositat dels seus habitants, Alcoi representava en cert sentit un prototip per al desenvolupament de la indústria popular que, enfront de les reials fàbriques o les limitacions del sistema gremial, propugnaven Campomanes i el mateix Beramendi. El comissionat reial ens va deixar d'aquesta manera una descripció detallada de la vida local alcoiana i dels seus aspres voltants agraris, juntament amb la denúncia de les seues comunicacions, gens fàcils, amb l'exterior, que Soler recupera amb nombroses cites textuais del seu informe manuscrit.

Clou el número, a manera d'epíleg, un breu però sucós article del professor Gérard Dufour sobre la noblesa de sang a Callosa de Segura durant la Guerra del Francès, la significació del qual en aquest volum rau sobretot en la tipologia documental que hi fa servir. Gràcies a sengles certificats de 1809 i 1814, fets per la Junta de Defensa de la vila, Dufour aconsegueix de reproduir l'actitud políticament compromesa de la noblesa local, no tan sols davant l'ocupació francesa, sinó també davant la reacció absolutista de Ferran VII. Els membres més destacats d'ella foren D. Manuel Martínez Canales i el seu fill Josep Martínez Esteban, caps militars i guerrillers a Bailén, al setge de Saragossa i, posteriorment, a tot arreu d'Aragó, el País Valencià i Catalunya. Pare i fill patirien ferides greus i arribarien a perdre bona part del seu patrimoni en la seua contribució a la lluita antifrancesa: D. Manuel, la suma de 800.000 rals i el seu fill més de 400.000. La declaració política de la Junta de Defensa d'aquesta vila del Baix Segura el 1814, on es condemnava la rebel·lió de Ferran VII contra el seu pare Carles IV, la seua traïció a la nació i a la mateixa Corona, o la seua responsabilitat en el restabliment de la Inquisició, permet d'apreciar la inequívoca adscripció liberal dels seus membres.